გვიანანტიკური ხანის არქეოლოგიური მასალები თურდოს ხეობიდან

ლაღიაშვილი გიორგი,
არქეოლოგიის, ანთროპოლოგიისა და ხელოვნებათმცოდნეობის დეპარტამენტი,
საქართველოს უნივერსიტეტი

მდინარე ალაზნის მარჯვენა შენაკადი - თურდოსხევი სათავეს იღებს ცივ-გომბორის მთიდან. იგი ჩრდილოდასავლეთიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ მიედინება და ქ. თელავიდან ჩრდილოეთით, 5-6 კმ.-ის მოშორებით, სოფ. გულგულასთან ერთვის ალაზანს. ზემო წელზე, თურდოსხევი ტყიან მთებს შორის, ვიწრო ხეობაშია მოქცეული. თელავის მუნიციპალიტეტის სოფ. ვარდისუბანთან კი (თელავიდან დასავლეთით 2 კმ. დაშორებით) ალაზნის ველზე გამოდის და შესართავამდე დაბლობზე მიედინება. ქართული საისტორიო ტრადიცია (ლეონტი მროველი, ვახუშტი ბაგრატიონი) სწორედ თურდოსხევზე სდებს ქართლოსისა და ჰეროსის სამფლობელოების საზღვარს [“ქართლის ცხოვრება” 1955,I:9; IV:29], რომელიც მას შემდეგ, რაც ქართლოსის მამულები მის შვილებს შორის ნაწილდება, კახოსის წილი ტერიტორიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ (ანუ კახეთ-ჰერეთის) მიჯნად მოიაზრება.

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ თურდოს ხევზე გადიოდა ადრე ელენისტური ხანიდან ცნობილი, ე.წ. ,,ფასის-ჰირკანიის“ მაგისტრალის ერთ-ერთი განშტოება, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია ,,ჰერეთის შემოვლითი გზის“ სახელწოდებით. ეს გზა დაახლოებით ამგვარადაა ლოკალიზებული: მინგეჩაური - ხორანთა-ხორნაბუჯი-ლაგოდეხი-ნეკრესი. ნეკრესის სიახლოვეს იგი გადაკვეთდა მდ. ალაზანს, თელავისა და თურდოსხევის გავლით გადადიოდა გომბორის უღელტეხილზე, გაივლიდა უჯარმას და მიაღწევდა თბილის-მცხეთას [პაპუაშვილი თ., 1970:355 ლიტ. იხ. იქვე].

ხეობის ეს ისტორიულ-გეოგრაფიული კონტექსტი, თავისთავად იწვევს ინტერესს აქ გამოვლენილი მატერიალური კულტურის ძეგლების მიმართ.

ჩვენს მიერ განსახილველი სამარხეული კომპლექსი შემთხვევით აღმოჩნდა თურდოსხევის მარჯვენა ნაპირთან, სოფ. ვარდისუბნის ტერიტორიაზე, თელავიდან დასავლეთით 2-3 კმ-ის დაშორებით, იმ ადგილას, სადაც მდინარე ვიწრო ხეობიდან ალაზნის ველზე გამოდის. აღმოჩენის შემსწრე პირების გამოკითხვიდან გაირკვა, რომ დანგრეული კომპლექსი ორმოსამარხი ყოფილა. სამწუხაროდ ვერ შევძელით გაგვერკვია ინდივიდუალური იყო ის თუ კოლექტიური. გასაგები მიზეზის გამო, ვერც დაკრძალვის პოზის დადგენა მოხერხდა. სამარხეული ინვენტარი წარმოდგენილია შემდეგი ნივთებით:

ხელადები ორი ცალი, ერთი და იგივე ტიპისა (ინვ. 11928; 11929, ტაბ. I, 1,2): ღია-მოწითალო კეცით. აქვთ მრგვალი პირი, დაბალი, ნაწიბურიანი ყელი, მსხლისებური ტანი და ბრტყელი, უქუსლო ძირი. ოვალურკვეთიანი ყური მიძერწილია ყელის ნაწიბურსა და მხარზე. ყურზე, ყელის ნაწიბურთან შეერთების ადგილას აქვთ თითო მრგვალი კოპი. ხე-

ლადების კეცი წვრილმარცვლოვანია, ფოროვანი. განლექილია წმინდად. არ შეიცავს მინარევებს, გამომწვარია თანაბრად. ერთი მათგანი (ინვ. 11929, ტაბ. I, 2) შეღებილია წერნაქით.

ჯამი (ინვ. N11930, ტაბ. I,3) წითელკეციანი. აქვს მომრგვალებული ბაკო, შიგნით გადახრილი, ჩაკეცილი პირი. ძირი ბრტყელია, უქუსლო. თიხა მსხვილმარცვლოვანია, ფოროვანი, შეიცავს თეთრი ფერის მინარევებს, გამომწვარია სრულად.

სამაჯურები: ბრინჯაოსი, ხუთი ცალი. მათგან სამს (ინვ.11931, 11932, N11933, ტაბ. II, სურ. 1,2,3) აქვს მრგვალგანივკვეთიანი, ოვალურად მორკალული, მცირედ ზურგშეზნექილი ღერო. თავები შემსხვილებულია, ბოლოვდება გველის თავის სქემატური გამოსახულებით.

მრგვალგანივკვეთიანი, დეფორმირებულ ღეროიანი, თავგახსნილი, ბოლოებშესქელებული სამაჯური (ინვ. 11934, ტაბ. II, სურ. 4).

მრგვალგანივკვეთიანი, წვრილღეროვანი, ბოლოებგადახვეული სამაჯური (ინვ. 11935, ტაბ. II, სურ. 5). გატეხილია ორ ნაწილად.

ბეჭდები: ბრინჯაოსი, ოთხი ცალი (ინვ. 11937, 11938, 11939, 11940, ტაბ. II, სურ. 6,7,9,11). ყველა მათგანი ერთი ტიპისაა: შიგნიდან ბრტყელი, ოვალურზურგიანი ღერო მხრებთან განივრდება და ბრტყელ, ოვალური მოყვანილობის ფარაკში გადადის. ერთი მათგანის (ინვ.11937, ტაბ. II, სურ. 6) ფარაკში ჩასმულია ყვითელი მინის თვალი.

ზარაკი, ვერცხლის, (ინვ. 11936, ტაბ. II, სურ. 10) კონუსური მოყვანილობის, სამკუთხად დაფანჯრული ტანით, ზედა მხარეს აქვს მრგვალი საკიდი ყუნწი. გაყრილი ჰქონია ბრინჯაოს ენა (ამჟამად მოტეხილია).

ნამგალი, რკინის (ინვ.11944, ტაბ. I, სურ. 4).

სასხლავი დანა, რკინის (ინვ.11943, ტაბ. ტაბ. I, სურ. 5).

მახვილის (სატევრის ?) ტარი რკინის (ინვ.11945, ტაბ. I, სურ.6), ტარრგოლიანი. ბრტყელ, ვიწრო ტარს შერჩენილი აქვს სამი მანჭვალი.

მძივები და მძივსაკიდები: პასტის. მძივები (2 ცალი, ივნ. 11942. ტაბ. II, სურ. 8) სფერულია, გვერდებდაღარული. მძივსაკიდები (2 ცალი ინვ. 11941. ტაბ. II, სურ. 12), კონუსური მოყვანილობის, გვერდები დაღარულია. ზედა მხარეს აქვს ძაფის გასაყრელი წრიულკვეთიანი ხვრელი.

აღწერილი ინვენტარის პარალელები მრავლად არის ცნობილი საქართველოს გვიანანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლებიდან. მაგალითად, მსგავსი, ყელწიბოვანი ხელადები ფართოდაა გავრცელებული მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში. კერძოდ, ისინი ცნობილია ერწოს ველიდან [რამიშვილი რ., 1979, ტაბ. 5, სურ. 280; ტაბ. 10 სურ. 16; ტაბ. 34, სურ. 86], მცხეთიდან, წიწამურიდან, ნასტაგისიდან [ნარიმანიშვილი გ., 1982:56, ტაბ. XV, სურ. 12-13], ძალისიდან, საყარაულო სერის სამაროვნიდან [ჯინჯიხაშვილი, გ., 1982: 60-61, ტაბ. XVI, სურ. 5], ახალი ჟინვალის, არაგვისპირის [რობაქიძე ც., 1982:87], ჟინვალის სამაროვნიდან და სხვ. [რამიშვილი რ., 1979:63-64, ლიტ. იხ. იქვე] ამ ტიპის ხელადები არსებობენ ახ. წ. I საუკუნიდან მოყოლებული [ჯინჯიხაშვილი გ., 1982:68] IV ს-ის დამდეგამდე [რამიშვილი რ., 1979:63-64]. ყურადღებას იპყრობს წიწამურის სამაროვნის №12 სამარხში მოპოვებული ანალოგიური ხელადები, რომლებიც თანმხლები მონეტებისა და სტრატიგრაფიული ანალიზის მიხედვით დამაჯერებლად თარიღდება ახ.წ. I-II სს-ით [Апакидзе

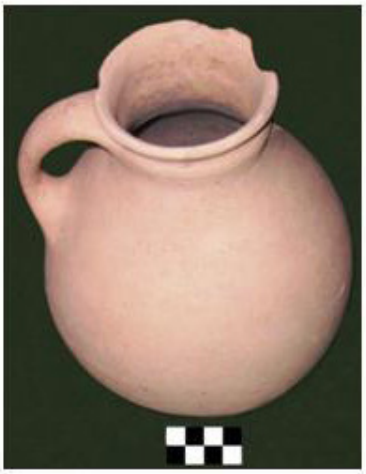

1

2

3

4

5

6

ტაბულა I. 1,2 - ყელწიბოვანი ხელადები; 3 - პირმოყრილი ჯამი; 4 - ნამგალი; 5 - სასხლავი დანა; 6 - მახვილის (სატევრის?) ტარი.

A., Николайшвили В., Гиунашвили Г., и др. . . 1991:82,197, სურ.1,2].

ჩვენი ჯამის მსგავსი ცალები, ცნობილია ერწოს ველის გვიანანტიკური ხანის არქეოლოგიური კომპლექსებიდან [რამიშვილი რ., 1979:52,სურ.291]. ამავე კომპლექსებში აღმოჩენილია ზემოთ აღწერილი ზარაკის ზუსტად ანალოგიური ეგზემპლარი [რამიშვილი რ., 1979:55,სურ. 377].

ამავე პერიოდში, როგორც აღმოსავლეთ [მამაიაშვილი ნ., ჯავახიშვილი ქ., 1984, ტაბ. XXXIV, სურ. 33,34; ჩიხლაძე ვ., 2003,131-132], ასევე დასავლეთ საქართველოში [ხარაბაძე ს., 2003: 166, ლიტ. იხ. იქვე] ფართოდაა გავრცელებული ბოლოებგადახვეული ბრინჯაოს სამაჯურები. ისინი ძირითადად ახ.წ. I-IV სს კომპლექსებში დასტურდება (ამ ტიპის სამაჯურის ყველაზე გვიანდელი ეგზემპლარი ცნობილია ჟინვალის სამაროვნის IV ს-ით დათარიღებული №525 სამარხიდან. (იხ. ჩიხლაძე ვ., 2003, ტაბ. I, სურ. 253). რაც შეეხება ზურგშეზნექილ სამაჯურებს, ისინი, როგორც ცნობილია საქართველოს არქეოლოგიურ ძეგლებზე ელინისტური ხანიდან არსებობენ. ამ პერიოდის სამაჯურებისათვის შეზნექილი ზურგი ერთგვარ კანონზომიერებას წარმოადგენს. ახ.წ. პირველი საუკუნეებიდან ამ ტიპის სამაჯურები ნელ-ნელა გამოდის ხმარებიდან ისე, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს ახ.წ. III-IV საუკუნეების არქეოლოგიურ კომპლექსებში [მამაიაშვილი ნ., ჯავახიშვილი ქ., 1984; ჩიხლაძე ვ., 2003] ისინი აღარ გვხვდებიან. ამ გარემოებათა გათვალისწინებით ვფიქრობთ, რომ ჩვენი ზურგშეზნექილი სამაჯურები, გარკვეულწილად სამარხის თარიღს აძველებს და მას უფრო გვიანანტიკური ხანის ადრეული ეტაპისაკენ ეწევა.

ამ თვალსაზრისით კიდევ უფრო საინტერესოა ტარრგოლიანი მახვილი (ტაბ. I, სურ. 6). ისინი, საქართველოს ტერიტორიაზე უმთავრესად ცნობილია დასავლეთ საქართველოდან: ვანის მუნიციპალიტეტიდან, ბორიდან, ძევრიდან, ლიადან, ჩხოროწყუდან და სხვ. [ხარაბაძე ს., 2003:165, ტაბ. I, სურ. 1-5]. მათ შემცველ არქეოლოგიურ კომპლექსებს უმთავრესად ახ.წ. I-II სს-ით ათარიღებენ. სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ საქართველოს არქეოლოგიურ ძეგლებზე ახ.წ. II საუკუნის ბოლოდან ამ ტიპის მახვილები ქრება [ხარაბაძე ს., 2003: 165, ლიტ. იხ. იქვე].

ამრიგად, ვფიქრობთ არ შევცდებით თუ მოტანილი პარალელების მიხედვით, განხილული სამარხეული ინვენტარის თარიღად ახ.წ. I-II საუკუნეებს მივიღებთ.

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ იორ-ალაზნის ორმდინარეთის გვიანანტიკური ხანის მატერიალური კულტურა შედარებით სუსტადაა შესწავლილი. მართალია, ამ პერიოდის მასალები გამოქვეყნებულია თელავიდან [ჩიკოიძე ც, 1979:4-9], ჭერმიდან [მამაიაშვილი, ნ., ჯავახიშვილი ქ., 1984], სადუღას გორიდან [მეუნარგია ნ., 1990], ყოღოთოდან [სინაურიძე მ., 1969], თუმცა ჯერჯერობით ქართულ არქეოლოგიურ ისტორიოგრაფიაში არ არსებობს განმაზოგადებელი ნაშრომი, რომელშიც თავმოყრილი და გაანალიზებული იქნებოდა იორ-ალაზნის ორმდინარეთის გვიანანტიკური ხანის მატერიალური კულტურის ძეგლები. ამ ტიპის სამუშაოს ჩატარების პრეტენზია არც წინამდებარე სტატიას აქვს, თუმცა გვინდა რამოდენიმე, ჩვენი აზრით საგულისხმო მომენტზე გავამახვილოთ ყურადღება.

ზემოთ წარმოდგენილი არქეოლოგიური მასალის განხილვისას, მკითხ-

ველი უთუოდ შენიშნავდა, რომ მათ პარალელები უმთავრესად ქართლის არქეოლოგური კომპლექსებიდან მომდინარე მასალაში ეძებნებათ. ასეთივე სურათი გვაქვს ამ რეგიონში შესწავლილ, ზემოთ დასახელებულ თანადროულ ძეგლებზეც [ჩიკოიძე ც, 1979:4-9; ნ., ჯავახიშვილი ქ., 1984; მეუნარგია ნ., 1990]. შეიძლება ითქვას, რომ იორ-ალაზნის ორმდინარეთის გვიანანტიკური ხანის მატერიალური კულტურა, ორგანული ნაწილია ამავე პერიოდში, ქართლში გავრცელებული მატერიალური კულტურისა. ამ კულტურის გავრცელების სამხრეთ-აღმოსავლეთ საზღვრად, სუმარულად, შესაძლებელია მოვიაზროთ მდ. ალაზნის ქვემო დინება, რომლის მიღმაც (ალაზნის ქვემო დინების აღმოსავლეთით) სულ სხვა ტიპის მატერიალური კულტურაა წარმოდგენილი. იქ გამოვლენილი გვიანანტიკური ხანის არტეფაქტები და მათი შემცველი არქეოლოგიური კომპლექსები აგრძელებენ ალაზნის აღმოსავლეთით ელინისტურ ხანაში გავრცელებული - იალოილუთეფეს კულტურის ტრადიციებს, იქნება ეს სამარხთა ტიპოლოგია, კერამიკის ფორმები, დამზადების ტექნიკა და სხვ. [Керимов В., Алиев М., Керимов Г., 2009:209]. ამრიგად, ალაზნის ქვემო დინება გვევლინება ერთგვარ ბუნებრივ საზღვრად, რომელიც მიჯნავს ამ ორ განსხვავებულ მატერიალურ კულტურას. ეს არქეოლოგიური ფაქტი, ვფიქრობთ გათვალისწინებული უნდა იყოს აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ისტორიული და ეთნიკური გეოგრაფიის ზოგიერთი, ჯერ კიდევ სადავო საკითხის უკეთესად გასააზრებლად.

ზოგიერთი მკვლევარი იორ-ალაზნის ორმდინარეთს, ანტიკური ალბანეთის შემადგენელ ნაწილად და ალბანური ტომებით დასახლებულ ტერიტორიად განიხილავს [Еремян С., 1939; Ямпольский З., 1961; Алиев К., 1992]. ამგვარი თვალსაზრისი, რომ აღარაფერი ვთქვათ წერილობით წყაროთა ჩვენების უგულებელყოფაზე, რეგიონის არქეოლოგიური სიტუაციის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ მატერიალურ დასაბუთებათა უკმარისობასაც განიცდის.

სტრაბონის მიხედვით, წელთაღრიცხვათა მიჯნაზე იბერებსა და ალბანელებს ერთმანეთისაგან მდ. ალაზნის ქვემო დინება ჰყოფდა [სტრაბონი XI,3.5]. პროფ. კ. ფიცხელაური, ახდენს სტრაბონის მიერ დასახელებული, იბერია-ალბანეთის დამაკავშირებელი გადასასვლელის ლოკალიზაციას, რომელიც ალაზნის უკიდურეს ქვემო დინებაზე, კამბეჩოვანში, ე.წ. „შავ მთასთან“ მდებარეობს [ფიცხელაური კ., 1980:14]. ასეთივე სასაზღვრო ვითარება იკვეთება სხვა ბერძენ-რომაელ ავტორთა (პლუტარქე, პლინიუსი, დიონ კასიოსი) ცნობების ანალიზიდანაც [გაგოშიძე ი., 2007:28-29 წყაროები და ბიბლიოგრაფია იხ. იქვე]. თუმცა, ქართულ წერილობით წყაროებში შემონახული ცნობებიდან ცხადია, რომ ეს რეგიონი არაუგვიანეს ელინისტური ხანისა, უკვე ქართლის სამეფოს შემადგენლობაშია. მაგალითად, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ძვ.წ. II საუკუნეში ქართლის მეფე ფარნაჯომი იწყებს ქალაქ ნეკრესის მშენებლობას, ხოლო ძვ.წ. I საუკუნის მეორე ნახევარში აქვე ეწევა სამშენებლო სამუშაოებს ასევე ქართლის მეფე არშაკი [„ქართლის ცხოვრება” 1955,I:29,33]. აქედან ჩანს, რომ ელინისტური ხანიდან, აღმოსავლეთით ქართლის პოლიტიკური ძალაუფლება მდ. ალაზნის შუა დინების მარცხენა სანაპიროზეც ვრცელდება. მაშასადამე, იორ-ალაზნის ორმდინარეთი, მოცემული ხანისათვის ქართლის სამეფოს შემადგენლობაშია სავარაუდებელი.

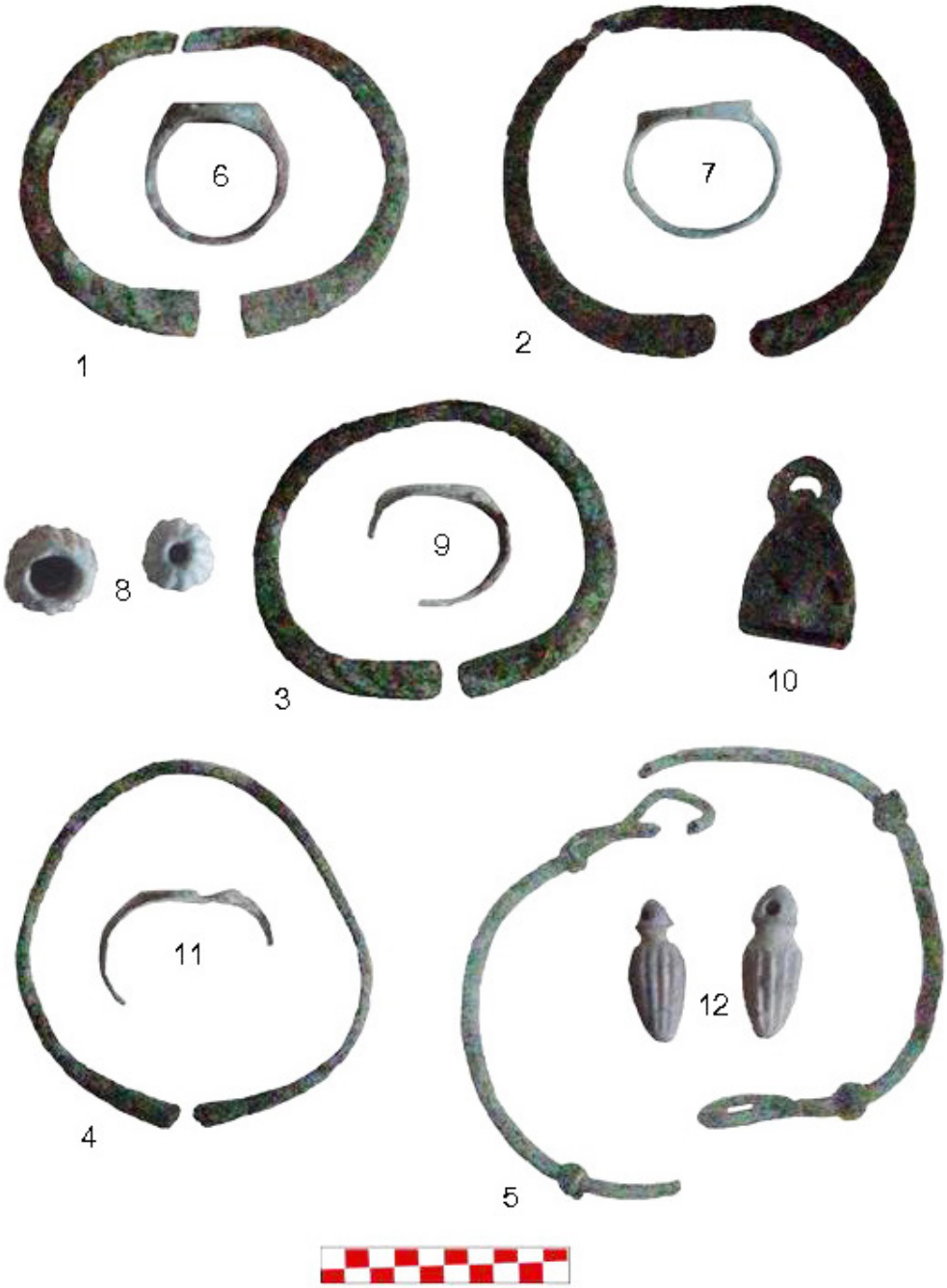

ტაბულა II. 1-5 - ბრინჯაოს სამაჯურები; 6,7,9,11 - ბრინჯაოს ბეჭდები; 8,12 - პასტის მძივები და მძივსაკიდები; 10 - ვერცხლის ზარაკი; 8. პასტის მძივები; 12. პასტის მძივსაკიდები.

ჩვენი აზრით, წერილობითი წყაროების ამ ჩვენების მატერიალური დადასტურებაა ზემოთ წარმოდგენილი, რეგიონის არქეოლოგიური სიტუაცია. კერძოდ: ალაზნის ქვემო დინების აღმოსავლეთით ახ.წ. პირველ საუკუნეებში გავრცელებული მატერიალური კულტურის ალბანური ატრიბუცია, ჩვენი აზრით ეჭვს არ უნდა იწვევდეს, რადგან, როგორც აღინიშნა იგი იალოილუთეფეს კულტურის ტრადიციებს აგრძელებს, რომელიც ცალსახად ალბანური ტომების კუთვნილად მოიაზრება [Иессен А., 1929; Исмизаде О.,1956; Тревер К. 1959]. ზემოთ დასახელებული წერილობითი წყაროებიც, როგორც ითქვა ალბანურ ტომთა განსახლების არეალად სწორედ ალაზნის ქვემო დინების მარჯვენა სანაპიროდან აღმოსავლეთით, კასპიის ზღვამდე მდებარე ტერიტორიას სახავენ. ამდენად, ვფიქრობთ არ არსებობს საფუძველი, რომ აღნიშნულ რეგიონში გამოვლენილი ანტიკური ხანის მატერიალური კულტურის ძეგლების ალბანურ ტომებთან დაკავშირება ეჭვქვეშ დავაყენოთ. ისევე, როგორც გვიანანტიკურ ხანაში ქართლში მოსახლე ძირითადი ეთნიკური მასის ვინაობა ცალსახად გარკვეულია, შესაბამისად აქ გავრცელებული მატერიალური კულტურის მიკუთვნება ქართული ეთნოსისათვის არანაირ ეჭვს არ უნდა ბადებდეს. აქედან გამომდინარე, ამავე კონტექსტში შეგვიძლია განვიხილოთ იორ-ალაზნის ორმდინარეთში დადასტურებული ამ რიგის ძეგლებიც. კერძოდ, ის ფაქტი, რომ ქართლში და იორ-ალაზნის ორმდინარეთში გავრცელებულია ერთგვაროვანი მატერიალური კულტურა (რომელიც ამავე დროს მკვეთრად განსხვავდება ალაზნის ქვემო დინების მარცხენა მხარეზე - ანტიკური ალბანეთის ტერიტორიაზე გავრცელებული სინქრონული მატერიალური კულტურისაგან), ვფიქრობთ მრავლისმეტყველი უნდა იყოს ამ რეგიონის (იორ-ალაზნის ორმდინარეთის) ეთნიკური შემადგენლობისა და პოლიტიკური კუთვნილების საკითხების გაგებისას. ეს არქეოლოგიური ფაქტი, ვფიქრობთ არ იძლევა საფუძველს, მოცემულ ხანაში აქ ალბანური ეთნიკური ჯგუფების მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი მასის არსებობის ვარაუდის დაშვებისათვის. ამავე დროს კი მატერიალური დადასტურება უნდა იყოს ქართულ ისტორიოგრაფიაში შემუშავებული თვალსაზრისისა, რომლის მიხედვითაც, ძვ.წ. III საუკუნიდან მოყოლებული, იორ-ალაზნის ორმდინარეთი ქართლის სამეფოს შემადგენლობაშია და ქართლ-ალბანეთის საზღვარი ალაზნის ქვემო დინებაზე, კამბეჩოვანში (ბერძნულ-რომაული წყაროების ,,კამბისენე“) გადის [Меликишвили Г., 1959; მელიქიშვილი გ., 1970:464].

ამ რიგის მსჯელობისას, აუცილებლად უნდა გავამახვილოთ ყურადღება ზოგიერთი მკვლევარის მტკიცებაზე, რომ ანტიკური ხანისათვის თელავი ალბანურ ქალაქთა რიცხვშია დასახელებული. ამგვარ მოსაზრებას სათავე დაუდო კლავდიოს პტოლემაიოსის ,,გეოგრაფიულ სახელმძღვანელოში“ დაცულმა ცნობამ, სადაც ალბანურ ქალაქებს შორის იხსენიება ,,Telada”. ამ უკანასკნელისა და თელავის იგივეობაზე თავდაპირველად ჰიპოთეტური მოსაზრება გამოთქვა პროფ. ნ. ლომოურმა [ლომოური ნ., 1955:47] და შემდგომ იგი გაზიარებული იქნა რიგი ავტორების მიერ [მუსხელიშვილი დ., 1966:.36; რჩეულიშვილი ლ., 1963 გვ.5; ჩიკოიძე ც. 1979:5]. საერთოდ, თელავის, როგორც ქალაქური ტიპის დასახლების წარმოქმნა, ჩვენ დასაშვებად მიგვაჩნია იმაზე გაცილებით ადრე, ვიდრე ამას ქართული წერილობითი წყაროები წა-

რმოგვიდგენენ. აქ გამავალი დიდი საქარავნო გზა, მოხერხებული მდებარეობა და მის შემოგარენში გამოვლენილი ანტიკური და ადრეშუასაუკუნეთა ხანის მატერიალური კულტურის ძეგლები [ჩიკოიძე ც., 1979:4-9] მართლაც ქმნის საფუძველს, რომ წინაქრისტიანულ ხანაში აქ მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტის არსებობა ვივარაუდოთ. მაგრამ, ქალაქ თელავის კლავდიოს პტოლემაიოსისეულ ტელადასთან გაიგივება, ჩვენ არამართებულად მიგვაჩნია. პირველ ყოვლისა იმიტომ, რომ დასახელებული წყარო მას სადღაც კასპიის ზღვის სანაპიროზე ათავსებს. პროფ. ნ. ლომოური ამის შესახებ მიუთითებდა, რომ ძველი გეოგრაფის მიერ ამა თუ იმ პუნქტის ლოკალიზაცია, ხშირ შემთხვევაში ემყარება ვაჭარ-მოგზაურთა თუ სამხედრო პირთა საგზაო ჩანაწერებსა და ზეპირ გადმოცემებს. აქედან გამომდინარე, მის მიერ ნაჩვენები პუნქტების კოორდინატები ყოველთვის არ შეესაბამება რეალობას [ლომოური ნ., 1955:40]. ჩვენ სავსებით ვეთანხმებით პატივცემულ მეცნიერს იმ საკითხში, რომ კლავდიოს პტოლემაიოსის ნაშრომში ხშირად ამა თუ იმ პუნქტის ლოკალიზაცია შეცდომით არის მოცემული. მაგრამ, აქვე ვსვამთ საკითხს: შესაძლებელია კი იმ ვაჭარ-მოგზაურებს, ვისი ცნობებითაც სარგებლობდა ავტორი, იმ მასშტაბის შეცდომა დაეშვათ, რომ ცივ-გომბორის ქედის ფერდობზე მდებარე ქალაქი კასპიის ზღვის სანაპიროზე გადაეტანათ? ბოლოს და ბოლოს თელავის ტერიტორიაზე გადიოდა მნიშვნელოვანი საქარავნო გზა, რომელიც ჯერ კიდევ ადრე ელინისტური ხანიდან მოქმედებდა და პტოლემაიოსის წყაროს ის კი მაინც უნდა სცოდნოდა, რომ თელავი ზღვისპირა ქალაქი არ არის! გარდა ამისა, წყაროში დაცულია მინიშნება, თუ სად არის სავარაუდო ტელადა. - ის მდებარეობს ,,მდინარე სოანას იქით“ [ლომოური ნ., 1955:47]. ეს სოანა კი, ვახუშტი ბაგრატიონის მიხედვით ლოკალიზდება ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაში და ის მდ. თერგის შენაკადია [მაკალათია ს., 1983:10].

გარდა ამისა, კლავდიოს პტოლემაიოსის დროს, (ახ.წ. II ს) იორ-ალაზნის ორმდინარეთი ქართლის სამეფოს შემადგენლობაშია და აქ მდებარე ქალაქის ალბანურად დასახელება რეალურად არ შეესაბამება ისტორიულ ვითარებას. აქ შეიძლებოდა დაგვეშვა, რომ წყაროში აისახა არა II საუკუნის, არამედ უფრო ძველი ვითარება და დროის რომელიღაც მონაკვეთში თელავის შემოგარენი მართლაც ალბანეთის შემადგენლობაში შედიოდა, მაგრამ რომელი პერიოდია ეს? ადრეანტიკური ხანისათვის, არ მოგვეპოვება არანაირი მოწმობა იმისა, რომ თელავთან რაიმე მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტი არსებობდა და ეს გარემოება აისახა კლავდიოს პტოლემაიოსთან. ელინისტური ხანიდან კი ეს რეგიონი ქართლის საზღვრებში ექცევა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ თელავის მიდამოები წარმოადგენდა კახეთ-ჰერეთის სასაზღვრო ზონას, აქედან გამომდინარე, იორ-ალაზნის ორმდინარეთის ვრცელი ტერიტორიიდან, ეს მიკრორაიონი უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელიც ქართლის სამეფოში შევიდა. რაც შეეხება ახალი წელთაღრიცხვის დასაწყის საუკუნეებს, როგორც ცნობილია, ეს პერიოდი ქართლის სამეფოს ძლიერების ხანაა და პროფ. ი. გაგოშიძის მართებული შენიშვნით - ამ დროისათვის ქართლი თავის საზღვრებს მიღმა არ დატოვებდა იმ ტერიტორიას (საუბარია იორ-ალაზნის ორმდინარეთზე (გ.ლ.), რომელიც გაცილებით ადრე მას ეკუთვნოდა [გაგოშიძე ი., 2007:28-29]. მაშასადამე, რა საფუძველი

გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ელინისტურსა და გვიანანტიკურ ხანაში ალბანეთის ძალაუფლება ვრცელდებოდა თურდოსხევამდე და თელავი მის შემადგენლობაში იყო მოქცეული? აქვე შეიძლებოდა კიდევ ერთი ვარაუდის დაშვება, რომ შესაძლოა ეს რეგიონი პოლიტიკურად ქართლის შემადგენლობაში იყო მოქცეული, მაგრამ მისი მოსახლეობა ალბანური იყო და ამან განაპირობა თელავის ალბანურ ქალაქთა რიცხვში დასახელება. მაგრამ, ასეთი თვალსაზრისის განვითარებისათვის გადაულახავ წინააღმდეგობად რჩება ქალაქის შემოგარენში მიკვლეული არქეოლოგიური კომპლექსები. აქ აღარაფერს ვიტყვით განხილულ სამარხეულ ინვენტარზე. ზემოთ, ვფიქრობთ ცხადად იყო ნაჩვენები, თუ რომელი ეთნიკური ჯგუფის კუთვნილია იგი. ასეთივე სურათს ასახავენ XX ს-ის 70 იან წლებში აქ გამოვლენილი ელინისტური და წელთაღრიცხვათა მიჯნის სამარხები, რომლებიც ინვენტარის მიხედვით ძალზე ახლოა სამთავროს სამაროვნის განათხარ მასალასთან. აქედან, ქ-ნ ც. ჩიკოიძეს, ჩვენი აზრით გამოაქვს სრულიად ლოგიკური დასკვნა, რომ აღნიშნულ ხანაში აქ მოსახლე ეთნიკური ბირთვი ქართულია [ჩიკოიძე ც., 1979: 6-9]. ამ თვალსაზრსით გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ეტიმოლოგიურად თვით ტოპონიმი თელავი ქართული ენობრივი სამყაროდან მომდინარეობს [ჯავახიშვილი, ივ., 1913]. ამრიგად, ელინისტური და გვიანანტიკური ხანისათვის, არც წერილობითი წყაროები ადასტურებენ თურდოსხევამდე ალბანეთის პოლიტიკური ძალაუფლების გავრცელებას და არც მატერიალური კულტურის ძეგლები გვაძლევენ საფუძველს აქ ალბანური მოსახლეობის არსებობა ვივარაუდოთ. აქედან გამომდინარე, ძნელია გავიზიაროთ მოსაზრება, რომ თელავი ალბანური ქალაქია.

ყოველივე ზემოთთქმულიდან გამომდინარე ვფიქრობთ, რომ საკითხის ამგვარი გააზრება ემყარება არა რაიმე ხელჩასაჭიდ საბუთს, არამედ ორ გარემოებას: 1. ტოპონიმ ,,Telada” -სა და თელავის გარეგნულ მსგავსებას; 2. ჩვენს ისტორიოგრაფიაში შემუშავებულ კონცეფციას [მუსხელიშვილი დ., 1977], რომლის მიხედვითაც იორ-ალაზნის ორმდინარეთი ადრეანტიკურ-ადრეელინისტურ ხანაში ალბანური მოდგმის ტომებით იყო დასახლებული და მათ პოლიტიკურ გაერთიანებაში შედიოდა. შესაბამისად, ალბანურ ქალაქ ტელადას ქვეშ ნაგულისხმევი იქნა თელავი. თუნდაც გავიზიაროთ კონცეფცია უძველეს ხანაში იორ-ალაზნის ორმდინარეთის ალბანურ ტომთა კავშირში ყოფნის შესახებ (რაც ჩვენი აზრით არ უნდა იყოს ეჭვმიუტანელი ჭეშმარიტება, როგორც ეს ქართულ ისტორიოგრაფიაშია აღიარებული. თუმცა, ამ საკითხს ჩვენ სხვა ნაშრომში საგანგებოდ შევეხებით) ეს მაინც არ გვაძლევს საფუძველს კლავდიოს პტოლემაიოსისეული ტელადას ქვეშ თელავი ვიგულისხმოთ, რადგან, როგორც არაერთხელ აღინიშნა ზემოთ, ძვ.წ. III საუკუნიდან მოყოლებული, ამ რეგიონში არც ალბანეთის პოლიტიკური ძალაუფლება ვრცელდება და არც ალბანური მოსახლეობის არსებობა დასტურდება. ხოლო, უფრო ადრეული პერიოდისათვის, არ მოგვეპოვება არანაირი მასალა იმისათვის, რომ თელავის ადგილას ქალაქური ტიპის დასახელებული პუნქტის არსებობა ვივარაუდოთ. ყოველივე ზემოთთქმულიდან გამომდინარე, ჩვენ ვერ დავეთანხმებით მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც ალბანური ქალაქი Telada იგივე თელავია. ქართველ მეცნიერთა მიერ მათი ერთმანეთთან გაიგივება, გარდა ზემოთ დასახელებული გარემოებებისა, ალბათ

განაპირობა იმანაც, რომ ქალაქის გეოგრაფიული მდებარეობა, აქ გამოვლენილი ანტიკური და ადრე შუასაუკუნეების ძეგლები, მართლაც იძლევა საფუძველს იმ ვარაუდისათვის, რომ აღნიშნულ ხანაში თელავის ტერიტორიაზე მართლაც შეიძლებოდა ყოფილიყო რაიმე მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტი. აქ კი თავისთავად გაჩნდა ცდუნება ეს მოსაზრება გამაგრებული ყოფილიყო წერილობით წყაროთა მონაცემებითაც და ასეთ წყაროდ მიჩნეული იქნა კლავდიოს პტოლემაიოსის გეოგრაფიული სახელმძღვანელო.

იმის საჩვენებლად, თუ რა წინააღმდეგობებს აწყდება Telada-თელავის იგივეობის შესახებ გამოთქმული მოსაზრება, საჭიროდ ვთვლით განვიხილოთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში შესრულებული ბოლო ნაშრომი, სადაც ეს თვალსაზრისია გატარებული

დასაწყისში აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ არ გვამოძრავებს არავის მიმართ პირადი წყენა თუ ანტიპატია, - პირიქით. თუმცა, ვფიქრობთ პირადი კეთილგანწყობა ხელს არ უნდა უშლიდეს განსხვავებული მოსაზრების წამოყენებასა და თუნდაც მკაცრ სამეცნიერო კრიტიკას.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ვალერიან ელანიძე 2006 წელს გამოცემულ ნაშრომში - ,,კახეთის ისტორიის პრობლემური საკითხები“ - საგანგებოდ ეხება თელავის ქალაქად წარმოქმნის ისტორიას. ავტორი ვრცლად მიმოიხილავს ნ. ლომოურის, ლ. რჩეულიშვილის, ც. ჩიკოიძისა და სხვათა ნაშრომებს და მიდის დასკვნამდე, რომ კლავდიოს პტოლემაიოსთან ალბანურ ქალაქთა რიცხვში დასახელებული ტელადა იგივე თელავია [ელანიძე ვ., 2006]. აქ ახალი არაფერია, რადგან ეს მოსაზრება, როგორც აღინიშნა ჯერ კიდევ XX ს-ის 50 იან წლებში იყო გამოთქმული. თუმცა, ჩვენ გვაოცებს ამ მოსაზრების სასარგებლოდ ავტორის მიერ მოხმობილი არგუმენტები და თავად პათოსი, რომლითაც შესრულებულია ნაშრომი.

Telada-თელავის იგივეობის სასარგებლო ახალ არგუმენტად, ავტორს მოაქვს ქართლის სამეფოს აღმოსავლური პოლიტიკა. ჯერ კიდევ ელინისტური ხანიდან ქართლის მეფეთა მიერ ამ რეგიონში წარმოებული უჯარმისა და ნეკრესის მშენებლობები. დასახელებულ პუნქტებზე გამავალი საქარავნო გზის კონტექსტში, ავტორი ხაზს უსვამს იმას, რომ შუალედური პუნქტი ამ გზაზე, უჯარმასა და ნეკრესს შორის იყო თელავი და მისი დაწინაურება თანამდევი მოვლენა უნდა ყოფილიყო დასახელებული ქალაქების მშენებლობისა [ელანიძე ვ., 2006:20]. თელავის ქალაქად წარმოქმნის ისტორიისათვის, ეს მოსაზრება მართლაც საყურადღებო მიგნებად უნდა ჩაითვალოს და ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ მას. თუმცა, აქ ავტორის ლოგიკაში ჩნდება ,,პატარა“ შეუსაბამობა. კერძოდ: პროფ. ვ. ელანიძეს თელავის დაწინაურება-გაქალაქება ძვ.წ. IV-III საუკუნეებში გადააქვს. იგი, ამ მოვლენას ერთის მხრივ ქართლის მეფეთა მიერ იორ-ალაზნის ორმდინარეთში ახალი პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ცენტრების დაარსებას უკავშირებს, მეორე მხრივ კი ამტკიცებს, რომ ეს ის ქალაქია, რომელიც კლავდიოს პტოლემაიოსის მიხედვით ალბანეთში მდებარეობს. აქ ისმის კითხვა - თელავის დაწინაურება-გაქალაქება თუ ქართლის მეფეთა აღმოსავლურ პოლიტიკას უკავშირდება, როგორ უნდა ყოფილიყო იგი ალბანეთის შემადგენლობაში მოქცეული? მარტივად რომ ვთქვათ - რა ხელი უნდა ჰქონოდათ ქართლის მეფეებს ალბანეთის ქალაქ-

თან? ეს კიდევ არაფერი, ავტორს მალევე ავიწყდება თავისი მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც თელავის გაქალაქება ქართლის მეფეთა აღმოსავლურ პოლიტიკას უკავშირდება და ცოტა ქვემოთ გვთავაზობს სხვა შეხედულებას, რომ იბერია-ალბანეთის საზღვარზე (თურდოსხევზე, რომელიც რეალურად კახეთ-ჰერეთის საზღვარს წარმოადგენდა მხოლოდ) მდებარე ეს დასახლებული პუნქტი, შეუძლებელია ალბანეთის მმართველთა ყურადღების ქვეშ არ მოქცეულიყო და ისინი საგანგებოდ იზრუნებდნენ მის გამაგრებაზე [ელანიძე ვ., 2006:21]. მაშ ასე, თელავის, როგორც ქალაქის წარმოქმნა, ხან ქართლის სამეფოს აღმოსავლურ პოლიტიკასთან არის დაკავშირებული, ხანაც ალბანეთის მესვეურთა მიერ თავიანთი საზღვრების გამაგრებასთან. ამასთანავე, პასუხგაუცემელი რჩება მთავარი კითხვა: ბოლოს და ბოლოს, რომელი სახელმწიფოს ფარგლებში მოხდა ეს?

ვ. ელანიძეს მიაჩნია, რომ ალბანეთის ძალაუფლება თურდოსხევამდე ვრცელდებოდა და აქედან გამომდინარე შესაძლებელია კლავდიოს პტოლემაიოსისეული Telada თელავი იყოს. მაგრამ, აქ ავტორის მსჯელობაში კვლავ წინააღმდეგობები და ანაქრონიზმები იჩენს თავს. ერთი მხრივ იგი ახსენებს სტრაბონის მიერ აღწერილ მთვარის ტაძარს, აქვე ამბობს იგი, რომ სტრაბონი წელთაღრიცხვათა მიჯნის ავტორია, და ბოლოს გვამცნობს ,,სულ მალე, ძვ.წ. III საუკუნიდან (ხაზგასმა ჩვენია გ.ლ.) ამ ყოველივეს იბერიის სამეფო დაეუფლა“-ო [ელანიძე ვ., 2006:21-22]. ჯერ ერთი, რადგან ელინისტური ხანიდან თელავის შემოგარენი ქართლის სამეფოშია, აღნიშნულ ხანაში აქ მდებარე დასახლებული პუნქტი ვერ იქნებოდა დასახელებული ალბანეთის ტერიტორიაზე მდებარე ქალაქად. მეორეც, იგივე სტრაბონი სრულიად გარკვევით წერს, რომ ქართლ-ალბანეთის საზღვარი თურდოსხევზე კი არა, ალაზნის ქვემო დინებაზე გადის (იხ. ზემოთ).

ავტორს, როგორც ჩანს ზემოთ განხილული არგუმენტები არასაკმარისად მიაჩნია ტელადა-თელავის იგივეობის დასასაბუთებლად და ცდილობს არქეოლოგიური მონაცემებითაც გაამაგროს იგი. ამიტომ, ვრცლად ეხება პროფ. კ. ფიცხელაურისა და ა. ფუტფენგლერის მიერ კახეთში წარმოებულ არქეოლოგიური გათხრების შედეგებს. კერძოდ, ქუმბათში გამოვლენილ აქემენიდური პერიოდის სასახლესა და შირაქში მიკვლეულ გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის ნამოსახლარებს. ჯერ ერთი, ჩვენთვის გაურკვეველია რა კავშირშია ქიზიყში გამოვლენილი სასახლე თელავის ქალაქად წარმოქმნის საკითხთან (თელავთან ახლოს მაინც ყოფილიყო იგი). ამასთან, ავტორს ქუმბათი თანამედროვე ქალაქად წარმოუდგენია და ხშირად იმეორებს ,,ქ. უმბათში“ (?!) აღმოჩნდა ესა და ესო [ელანიძე ვ., 2006:23]. რეალურად ,,ქ. უმბათი“ ბუნებაში არ არსებობს, მაგრამ არსებობს ადგილი ქუმბათი, სადაც აღნიშნული სასახლე აღმოჩნდა. აქ ვფიქრობთ კომენტარი ზედმეტია. ამ ,,პატარა უხერხულობასაც“ რომ თავი დავანებოთ, ავტორი არსებითად ამახინჯებს ქართულ - გერმანული არქეოლოგიური ექსპედიციის კველევა-ძიების შედეგად მიღებულ მონაცემებს. ასე, მაგალითად, იგი იმოწმებს ერთ-ერთ საგაზეთო სტატიას, სადაც პროფ. კ. ფიცხელაური მოკლედ აჯამებს აღნიშნული ექსპედიციის შედეგებს და პროფ. ვ. ელანიძე არქეოლოგს ,,ათქმევინებს“, იმას, რაც შეუძლებელია რომ მას ეთქვა. კერძოდ, ვითომცდა კ. ფიცხელაური აცხადებს, რომ ქუმბათში სასახლის აღ-

მოჩენის შემდეგ, შირაქში მიაკვლიეს ამავე პერიოდის (საუბარია აქემენიდურ ხანაზე გ.ლ.) ქალაქური ტიპის დასახლებებს [ელანიძე ვ., 2006:23-24]. თუმცა, რეალურად აქ საუბარია არა ადრეანტიკური ხანის ნაქალაქარებზე, არამედ გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ქალაქური ტიპის დასახლებებზე, რომლებიც მართლაც მრავლადაა აღმოჩენილი იორ-ალაზნის ქვემო წელზე. პროფ. ვ. ელანიძე კი ამ ნამოსახლარებს წარმოგვიდგენს აქემენიდურ სასახლეზე საუბრის კონტექსტში და ამით მკითხველს ეუბნება, რომ ადრეანტიკურ ხანაში კახეთში ქალაქები არსებობდა და თელავის ქალაქად წარმოქმნაც იმ ადრეულ ხანაში უნდა ვივარაუდოთო. პროფ. ვ. ელანიძეს შეგვიძლია შევთავაზოთ შემდეგი სამუშაო ჰიპოთეზა: იქნებ თელავის ქალაქად წარმოქმნა გვიანბრინჯაოს ხანაში გადაგვეტანა, რადგან ამ პერიოდის ქალაქური ტიპის დასახლებები მრავლად გვაქვს კახეთში და ავტორის ლოგიკას თუ მივყვებით, ეს მოსაზრება უფრო დამაჯერებელი იქნებოდა . . .

განხილული მსჯელობისას ავტორს თითქმის დასაბუთებულად მიაჩნია ტელადა-თელავის იგივეობა, თუმცა, მისი აზრით, ,,საქმეს მხოლოდ ის ართულებს, რომ კლავდიოს პტოლემაიოსის ქ. ტელაიბა იქ არაა, სადაც ჩვენ გვინდა“ [ელანიძე ვ., 2006:18] (ხაზგასმა ჩვენია გ.ლ.). აქ, ნებსით თუ უნებლიედ, ვ. ელანიძე ამჟღავნებს იმ ძირითად მიზანს, რასაც ნაშრომი ემსახურება: იმისდა მიუხედავად, რომ წყარო ტელადას იქ არ ათავსებს სადაც მას უნდა (ანუ დღევანდელი თელავის ადგილას), როგორმე უნდა დაასაბუთოს ამ უკანასკნელისა და თელავის იგივეობა. და აი, Telada-ს ადგილმდებარეობასთან დაკავშირებით რა მოსაზრებას გვთავაზობს: კლავდიოს პტოლემაიოსს აღნიშნული აქვს, რომ Telada მდებარეობს მდინარე ,,სოანას იქით“. ამასთან დაკავშირებით ვ. ელანიძე ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ჩვენი თელავიც ხომ მდინარე თურდოსთან მდებარეობსო (?!) [ელანიძე ვ., 2006:19]. ჯერ ერთი რა საბუთები აქვს ავტორს იმის სამტკიცებლად, რომ მდინარე სოანა იგივე თურდოა? მეორეც, თუ კი მას მართლაც უნდოდა კლავდიოს პტოლემაიოსისეული Telada-ს ადგილმდებარეობა გაერკვია, ჯერ სოანას ლოკალიზაცია უნდა ეცადა და ეს უკანასკნელი ყოველგვარი არგუმენტის გარეშე არ უნდა გაეიგივებინა თურდოსთან. როგორც აღინიშნა, მდინარე სოანას ქართული წყაროებიც იცნობენ (ვახუშტი ბაგრატიონი). იგი დაღესტნის მთებიდან იღებს სათავეს და ჩრდილო კავკასიის სტეპებში ერთვის მდინარე თერგს [მაკალათია ს., 1983:10].

ზემოთ მოტანილი მსჯელობის შემდეგ ვფიქრობთ ცხადი უნდა იყოს, რომ განხილული ნაშრომის მიზანი ის კი არ არის რეალურად გამოარკვიოს კლავდიოს პტოლემაიოსისეული Telada-ს მდებარეობა, არამედ ის, რომ ალოგიკური და აბსურდული არგუმენტებით მკითხველი შეცდომაში შეიყვანოს, როგორმე დააჯეროს ამ უკანასკნელისა და თელავის იგივეობა, რადგან ვ. ელანიძეს უნდა, რომ ეს ასე იყოს. წინასწარგამიზნულ დასკვენბზე აგებული ნაშრომებით კი ობიექტური ისტორია არ იწერება.

და მაინც, რა მიზანს ემსახურება Telada - თელავის იგივეობის ასეთი კატეგორიული მტკიცება? ამით, ვფიქრობთ ავტორს სურს ხაზი გაუსვას ქალაქ თელავის სიძველესა და მნიშვნელობას. აკი, თავად წერს: ,,აღნიშნული რეალობის უარყოფა (საუბარია Telada-თელავის იგივეობაზე

გ.ლ.) და გაუთვალისწინებლობა, შეუძლიათ მხოლოდ მათ, რომელთაც სხვადასხვა მიზეზების გამო, არ უნდათ სინამდვილეს თვალი გაუსწორონ და აღიარონ ჩვენი ქვეყნის სახელოვანი ისტორიის მრავალსაუკუნოვანი ხნოვანებაც და მისი არაერთი ზოგადსაკაცობრიო ბრწყინვალებანი“ - ო [ელანიძე ვ., 2006:22]. ამრიგად, თურმე, ვინც Telada -თელავის იგივეობას არ ირწმუნებს, მას არ სურს აღიაროს საქართველოს ისტორიის სიძველე. ჩვენ გვინდა შევეკითხოთ პატივცემულ ავტორს: რომელ საქართველოს ისტორიაზე საუბრობს იგი? აკი თავად ამტკიცებს დაჟინებით, რომ თურდოსხევამდე ალბანეთი იყო და თელავიც ალბანურ ქალაქთა რიცხვში აქვს დასახელებული კლავდიოს პტოლემაიოსსო? იგი ძველ ქართულ ქალაქს ძალით აკუთვნებს ალბანეთს და თანაც მკითხველს ანამუსებს, თუ ამ მოსაზრებას არ დაიჯერებთ, ე.ი. არ გსურთ ჩვენი ისტორიის „ზოგადსაკაცობრიო ბრწყინვალებანის“ აღიარებაო. Telada-თელავის იგივეობის თითიდან გამოწოვილი არგუმენტებით მტკიცება, რეალურად, თელავის სიძველეს კი არ ადასტურებს (არქეოლოგიური მონაცემებთ ეს ისედაც ცხადია. იხ. ზემოთ), არამედ ხელს უწყობს ძველი ქართული ქალაქისა და ზოგადად მთელი ალაზნის ველის (დღევანდელი კახეთის) ალბანეთის კუთვნილ მიწაწყლად განხილვას!

ქართულ ისტორიოგრაფიაში მსგავსი ტენდენციების განვითარებას, უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურაში უკვე მოჰყვა შორს მიმავალი დასკვნები, რომლებზეც ვფიქრობთ, ბატონ ვალერიან ელანიძეს კი არა, ქართველ ისტორიკოსთა მცირე ნაწილს თუ აქვს წარმოდგენა. კერძოდ: ანტიკური ალბანეთის ისტორიისადმი მიძღვნილ, ფაქტობრივად ყველა ნაშრომში იორალაზნის ორმდინარეთი, თურდოსხევამდე (თელავითურთ რასაკვირველია) ალბანურ ტერიტორიად განიხილება [Алиев К., 1992; Искендеров Э., 2012, ლიტ. იხ. იქვე]. ზოგიერთი ავტორი უფრო შორს მიდის და ამ რეგიონს ალბანეთის შემადგენელ ნაწილად წარმოაჩენს ამ სახელმწიფოს არსებობის მთელს მანძილზე (ახ.წ. X საუკუნემდე!) [Еремян С., 1939; Ямпольский З., 1961]. უფრო მეტიც, - რომ აღარაფერი ვთქვათ დღევანდელი საინგილოს ხუროთმოძღვრული ძეგლების ალბანურად გამოცხადებაზე [Никоноров А., 2004], ისეთ ავტორიტეტულ გამოცემაში, როგორიცაა “Православная Энциклопедия”, იორალაზნის ორმდინარეთი შეტანილია ალბანური საკათალიკოსოს შემადგენლობაში, შესაბამისად, ალბანურად განიხილება ამ ტერიტორიებზე მდებარე ქართული ქრისტიანული არქიტექტურის ძეგლები, მათ შორის: ბოდბე, გურჯაანის ყველაწმინდა და სხვ. [ჯაფარიძე ა., 2006]. ვფიქრობთ, დასახელებულ უცხოელ ავტორებს ვერც ვუსაყვედურებთ საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ტენდენციურად წარმოჩენის თაობაზე, რადგან თავად ქართულმა ისტორიოგრაფიამ შექმნა პრეცენდენტი იორალაზნის ორმდინარეთის ალბანურ პროვინციად განხილვისათვის. ხოლო, Telada-თელავის იგივეობის შესახებ ზემოთ განხილული მოსაზრებაც, ამ ტენდენციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რგოლია.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთ თქმულისა, ქართველ ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი, დაჟინებით იცავს XX საუკუნის 50-60-იან წლებში შემუშავებულ დებულებებს და არ ითვალისწინებს წლების მანძილზე

დაგროვილ ახალ ფაქტობრივ (ძირითადად არქეოლოგიურ) მასალას, რომელთა ფონზეც, შესაძლებელია სხვაგვარად გაშუქდეს იორ-ალაზნის ორმდინარეთის ისტორიული და ეთნიკური გეოგრაფიის საკითხები. ამ დიდ სამეცნიერო პრობლემას ახლა არ (და ვერ) შევეხებით, რადგან მის გაშუქებას ალბათ საგანგებო მონოგრაფია სჭირდება. აქ კი დავკმაყოფილდებით მხოლოდ არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე მიღებული დასკვნის კონსტატირებით: იორ-ალაზნის ორმდინარეთის გვიანანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლების კულტუროგენეზი აშკარად შიდა ქართლის მატერიალურ კულტურასთან არის დაკავშირებული და იმავე დროს მკვეთრად განსხვავდება ალაზნის ქვემო დინების აღმოსავლეთით გამოვლენილი სინქრონული მასალებისაგან. ეს არქეოლოგიური ფაქტი, როგორც აღვნიშნეთ, მატერიალურ დადასტურებად მიგვაჩნია ანტიკური ხანის წერილობით წყაროებში ასახული იბერია-ალბანეთის სასაზღვრო ვითარებისა, რომლის მიხედვითაც, ამ სახელმწიფოთა ეთნოპოლიტიკურ საზღვრად მდ. ალაზნის ქვემო დინება მოიაზრება. ამდენად, ერთი მხრივ წერილობით წყაროთა ჩვენებანი, მეორე მხრივ კი რეგიონის არქეოლოგიური სიტუაცია, ვფიქრობთ საფუძველს აცლის იმ ავტორთა მოსაზრებებს, ვინც ცდილობს ანტიკური ხანისათვის იორ-ალაზნის ორმდინარეთი წარმოაჩინოს ალბანური ეთნიკური ჯგუფებით დასახლებულ რეგიონად და მათ ტომთა კავშირში შემავალ ტერიტორიად.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენს მიერ აღმოსავლურ ქართული მატერიალური კულტურის გავრცელების სამხრეთ-აღმოსავლეთის საზღვრის ლოკალიზაცია (იხ. ზემოთ) გარკვეულწილად ჰიპოთეტურ ხასიათს ატარებს, რადგან, როგორც აღინიშნა ზემოთ, იგი ჯერ კიდევ არ გამხდარა საგანგებო, სიღრმისეული შესწავლის საგანი. ამდენად, კატეგორიული ხასიათის დასკვნების გაკეთება, მხოლოდ ამ ტიპის სამუშაოს ჩატარების შემდეგ არის შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, ქართულ არქეოლოგიურ ისტორიოგრაფიაში საჭიროა სათანადო ყურადღება მიექცეს ამ პრობლემას, რადგან, იორ-ალაზნის ორმდინარეთის ისტორიული და ეთნიკური გეოგრაფიის პრობლემურ საკითხებზე სრული სიცხადით მსჯელობა, ამ რეგიონის ანტიკური ხანის მატერიალური კულტურის სიღრმისეული კვლევის ფონზეა შესაძლებელი.

გამოყენებული ლიტერატურა

გაგოშიძე ი., 2007: ქართლის სამეფოს (იბერიის) საზღვრები ქ.წ. I საუკუნეში. იბერია-კოლხეთი №3. – თბილისი;

ელანიძე ვ., 2006: კახეთის ისტორიის პრობლემური საკითხები. - თბილისი;

ლაღიაშვილი გ., 2013: იალოილუთეფეს კულტურის გენეზისის პრობლემა აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის „მაცნე“, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია №№ 1-2. - თბილისი;

მაკალათია ს., 1983: თუშეთი. – თბილისი;

მუსხელიშვილი დ., 1977: საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები. – თბილისი;

მამაიაშვილი ნ., ჯავახიშვილი ქ., 1984: ჭერმის გვიანრომაული ხანის სამაროვანი. - კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომები, ტ. VI. - თბილისი;

მელიქიშვილი გ., 1970: ქართული პოლიტიკური და ეთნიკური წარმონაქმნები ელინისტურ ხანაში. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I. - თბილისი;

მეუნარგია ნ., 1990: გვიანრომაული ხანის სამარხები ადგილ სადუღადან, „არქეოლოგიური ძიებანი“. - თბილისი. ნარიმანიშვილი გ., 1982: შემთხვევით აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა ნასტაგისიდან. „არქეოლოგიური ძიებანი“. - თბილისი;

პაპუაშვილი თ., 1970: ჰერეთის ისტორიის საკითხები. - თბილისი;

რამიშვილი რ., 1979: ერწოს ველი გვიანარმაზულ ხანაში. - თბილისი;

რობაქიძე ც., 1982: არაგვისპირის სამაროვნის თიხის ჭურჭელი, „არქეოლოგიური ძიებანი“. - თბილისი;

სინაურიძე მ., 1967: გვიანანტიკური და ადრეფეოდალური ხანის სამარხები ყოღოთოდან., საქ. სახ. მუზეუმის მოამბე ტ. XXVII-B. - თბილისი;

სტრაბონის გეოგრაფია 1957: ცნობები საქართველოს შესახებ (თ. ყაუხჩიშვილის რედაქციით) - თბილისი;

ფიცხელაური კ., 1980: კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის საველე კვლევა-ძიების შედეგები, პრობლემები, პერსპექტივები. კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომები, ტ. IV. – თბილისი;

„ქართლის ცხოვრება” 1955 (ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით): ტ. I. - თბილისი;

ჩიკოიძე ც., 1979: ქალაქი თელავი. - თბილისი;

ჩიხლაძე ვ., 2003: გვიანანტიკური ხანის მეომრის სამარხი ჟინვალის სამაროვნიდან. „იბერია-კოლხეთი“ №1. - თბილისი;

ხარაბაძე ს., 2003: ახ. წ. I-II სს-ის სამარხი სოფელ ზედა გორადან (ვანის რ-ნი). „იბერია-კოლხეთი“ №1. - თბილისი;

ჯავახიშვილი ივ., 1913: ქართველი ერის ისტორია, წ. 2. - თბილისი;

ჯაფარიძე ა., 2006: საქართველოს სახელმწიფო და საეკლესიო საზღვრები ფარნავაზიან და ბაგრატიონ მეფეთა მმართველობის ეპოქაში და მისი არასწორი ასახვა “Православная Энциклопедия”-ს ტომეულებში. „ამირანი“ №25 - თბილისი;

ჯინჯიხაშვილი გ., 1982: ქვევრსამარხები საყარაულო სერის სამაროვნიდან, „არქეოლოგიური ძიებანი“. - თბილისი;

Алиев К., 1992: Античная Кавказская Албания. - Баку;

Апакидзе А., Николайшвили В., Гиунашвили Г., и др. . . 1991: Мцхетская экпиция. Полевые археологические исследования в 1986 г. - Тбилиси;

Еремян С., 1939: Торговые пути Закавказья в эпоху Сасанидов по Tabula Peutingeriana. ВДИ., №1 (6). - Москва;

Иессен А., 1929: Культура Ялойлу-Тапа в Закавказье (предварительная характеристика), Сборник Государственной Академии истории материальной культуры, 1. - Москва- Ленинград;

Искендеров Э., 2012: Взаимосвязи Азербайджанского Албанского государства с Иберией (IV в. до н.е. – III в.н.е. – На основе археологического материала). - Диссертация на соискание ученой степени доктора философии по истории. - Баку;

Исмизаде О.,1956:Ялойлутепинская культура.- Баку;

Керимов В., Алиев М., Керимов Г., 2009: Археологические исследования поселения Торпаггала близ села Ляляли Кахского района. Археологические исследования в Азербайджане. - Баку.

Меликишвили Г., 1959: К истории древней Грузии. - Тбилиси;

Никоноров А., 2004: ИСТОРИЯ ХРИСТИАНСТВА В КАВКАЗСКОЙ АЛБАНИИ. Диссертация на соискание ученой степени кандидата богословия. - Троице-Сергиева Лавра;

Тревер К. 1959: Очерки по истории культуре Кавказской Албании (IV в.'до н.э. - VII в. н.э.) Изд-во Академия наук СССР.- Москва- Ленинград;

Ямпольский З., 1956: Материалы о происхождении азербайджанского народа// Известия АН Азерб.ССР, , N1. - Баку;

Ямпольский З., 1961: Албания Кавказская. Советская историческая энциклопедия. Т.1.- Москва.

ილუსტრაციების აღწერილობა

ტაბულა I. ახალი წელთაღრიცხვის I-II საუკუნეების სამარხეული ინვენტარი თელავის მუნიციპალიტეტის სოფელ ვარდისუბნიდან: 1–2. ყელწიბოვანი ხელადები; 3. პირმოყრილი ჯამი; 4. ნამგალი; 5. სასხლავი დანა; 6. მახვილის ტარი.

ტაბულა II. ახალი წელთაღრიცხვის I-II საუკუნეების სამარხეული ინვენტარი თელავის მუნიციპალიტეტის სოფელ ვარდისუბნიდან: 1-5. ბრინჯაოს სამაჯურები; 6,7,9,11. ბრინჯაოს ბეჭდები; 10. ვერცხლის ზარაკი; 8. პასტის მძივები; 12. პასტის მძივსაკიდები.

The burial of the Late Classical Period in Turdo Gorge

Laghiashvili Giorgi,
The Department of Archaelogy, Anthropology and Art,
The University of Georgia

The article presents a discussion of the chance finds of grave goods revealed in 2010 near Telavicity (Georgia, Kakheti region) in the Turdo River gorge.Ceramics, bronze adornment and the types of metal weapons and tools included in the grave goods are widely known from the burial complexes of eastern Georgia dated by the 1st-2nd millennia AD and belong to one and the sameethnocultural affiliation.

In this article there is suggested a supposition that the mentioned material culture in the given period covered the entire territory of Georgia. This culture can be called “Eastern Georgian” material culture as it was presented in the very geographical range which was considered as an area of habitation of the Kartvelians (Caucasian Iberians) and the territory of the Kingdom of Kartli(Iberia)by the written sources of the Classical period (Strabo, Pliny,Claudius Ptolemy). The archaeological fact that thementioned culture (eastern Georgian)was densely distributed in all districts of the Kingdom of Iberia (even in its easternmost province Hereti)indicates the ethno-political unity of the kingdom.

Also here is rejected some of the author’s opinionstating that the northwest border ofCaucasian Albaniareached the Turdo gorge and the Albanian city “Telada” named in Claudius Ptolemy’s “Geographical Guidance” was Telavi city.According to the conclusion madebased on theanalysis of the written sources, the Albaniancity“Telada”was notlocated at the present-day Telavi city but on the western coast of the Caspian Sea. Therefore, the identification of modern Telavi and Claudius Ptolemy’s“Telada”with each other is groundless and it was caused only by the outward resemblance of these two toponyms.